

Grozdana Franov Živković

GLAGOLJSKI MANDAT IZ 1750. O POSTROJAVANJU TERITORIJALNIH SNAGA ZADARSKIH OTOKA

Grozdana Franov Živković
Zavod za povijesne znanosti HAZU
Zadar

UDK 355.48(450:497.5-3)“17”
355.087.2(497.5Zadar)“1750”
Prethodno priopćenje
Primljeno: 18.6.2014.
Prihvaćeno: 12.11.2014.

Mletačka vlast organizirala je dobrovoljačku vojsku od vojno sposobnih mladića. Teritorijalne snage (*forza territoriale*) imale su vojnu, obrambenu i redarstvenu ulogu, a u slučaju ratne opasnosti bile su mobilizirane. Muškarci sposobni za oružje prolazili su razne vojne vježbe, između ostalog vježbe postrojavanja na za to određenim mjestima. U članku je pokazano kako, kada i gdje se odvijalo postrojavanje pripadnika teritorijalnih snaga na zadarskom otočju te koje su bile svakodnevne obveze časnička teritorijalnih snaga. U fondu Obitelji Lantana nalazi se mandat o ponašanju na tim vježbama, kojim se pokušavaju spriječiti nered i međusobni sukobi, koji su inače svakodnevno vladali među mještanima pojedinih susjednih i daljnjih mjesta zadarskih otoka.

Ključne riječi: teritorijalne snage, sindici, fond Obitelji Lantana, kurzivna glagoljica, Zadar, zadarski otoci, Mletačka Republika, 18. st., vojna povijest

Teritorijalne snage

Mletačka vlast je organizirala profesionalne postrojbe uz koje su na lokalnoj razini djelovale, osobito u 18. stoljeću, postrojbe organizirane na lokalnoj razini (teritorijalna milicija, cernide).¹ Većina otočana služila je u mletačkoj mornarici,² dok je manjina ipak pristupala kopnenoj vojsci. Osim profesionalne vojne službe, vojno spo-

¹ O organizaciji mletačkih vojnih snaga na području Dalmacije vidi: Tea Mayhew, Mletački vojnici na istočnoj obali Jadrana za Kandijskog rata, u: *Spomenica prof. dr. sc. Josipa Adamčeka*, ur. Drago Roksandić i Damir Agičić, Zagreb 2009., str. 243-262; Gligor Stanojević, *Jugoslavenske zemlje u mletačko-turskim ratovima XVI-XVIII vijeka*, Beograd 1970.; Gligor Stanojević, *Dalmatinske krajine u XVIII vijeku*, Zagreb 1987.; Giuseppe Sabalich, *Huomeni d'arme di Dalmazia*, Zadar 1909.; Gligor Stanojević, *Dalmacija u doba Morejskog rata 1684-1699*, Beograd 1962.; Arduino Berlam, *Le milizie dalmatiche della Serenissima*, *Rivista dalmatica*, god. 16, fasc. 1, Zadar 1935., str. 47-58; Domagoj Madunić, *The Adriatic Naval Squadron (1645-1669): Defense of the Adriatic during the War for Crete*, *Povijesni prilozi*, god. 32, br. 45, Zagreb 2013., str. 199-235; Šime Peričić, *Vojna krajina u*

sobni mladići bili su obvezni na službu u teritorijanim snagama. Teritorijalne snage imale su vojno-obrambenu i redarstvenu ulogu, koje su u slučaju ratne opasnosti bile mobilizirane i u tom su slučaju imale istu ulogu kao aktivna vojska. Tek se za vrijeme Prve austrijske uprave počinje provoditi prisilna mobilizacija.³

Snage su bile sastavljene od domaćih sposobnih muškaraca u dobi od 18 do 50 godina, ili, u slučaju "opće mobilizacije", od 16 do 80 godina. *To su bili odabrani i popisani ljudi-seljaci, prema ključu jedan na sto stanovnika.*⁴

U Fondu Grgić nalazi se prijevod pisma mještana ovih triju mjesta vlastima vezano uz pobunu seljaka iz 1736., a u kojem opisuju na koji način ljudi sposobni za oružje služe u teritorijalnim snagama.⁵

U sljedećoj tablici iz fonda Lantana iz 1759. vidimo koliko je od ukupnog broja stanovnika (11.092) bilo sposobnih za oružje (2.161 – 19,48%) i časnika teritorijalnih

Dalmaciji, u: *Vojna Krajina*, ur. Dragutin Pavličević, Zagreb 1984., str. 199-204; Šime Peričić, Glavari i časnici Vojne krajine u Dalmaciji, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 35, Zadar 1993., str. 219-232; Nikola Markulin, Vojno poduzetništvo u Mletačkoj Dalmaciji i Boki za vrijeme Morejskog rata (1684.-1699.), *Radovi Zadar*, sv. 56, Zadar 2014., str. 91-142.

² U dokumentu prikazanom u Prilogu sindici nazivaju momke seljani mornari (*šeliari mornari*). Državni Arhiv Zadar (dalje: DAZd), Fond obitelji Lantana, kutija 6, br. 5.3.3, sign. 106. Prikazat ću dokument pisan latinicom iz kasnijeg razdoblja o načinu prijavljivanja u vojsku (DAZd, Fond obitelji Lantana, kutija 10, br. 165, sign. 6.1.2): *Kapettanom staresinam od pasmanskog puka i od Preka do Kuklice / nas čestiti cesar i kragl naredio je da bude učinjen jedan battagliun od marina u Dalmaciju Albaniju i Dubrovnik / Xeli da bude učinjen od dobrovoglac, da sam i do sada poslao vaman kgnigu da rasglasite puku i da postovani xupnici od otara prikasu da koj bi otia dobra vogliu stupiti imati che dar pristoini i nechiju ju slusiti nego samo za sest godina. / Ufficiri kraljevi ako izaidu u vassa sella imadu biti sluseni od kuchja, dati se gnivam što bi xotili ku bogliu slusbu i svu pomoch koja bi gninan potribovala / Nastoi sad oklan svikoliči i podpisana ova naredba ima se vratiti u moje ruke / U Preku bi ova zapovid na 25 zugna 1814 biti chie sutra ocitovano prid svim pukom kako zapovida xupnich don Ivan Kosta / Na 25 zugnia 1814 u Kali bi ova zapovid sutra biti chie ocitovana puku don Ivo Draxich parok.*

³ Tado Oršolić, *Vojna Dalmacija u 19. stoljeću – Vojska, teritorijalne snage, žandarmerija (1797. – 1914.)*, neobjavljena doktorska disertacija, Zadar: Sveučilište u Zadru 2013., str. 20, 25, 26.

⁴ Šime Peričić, *Vojna krajina u Dalmaciji, Vojna krajina u jugoslavenskim zemljama u novom veku od Karlovačkog mira 1699.*, Beograd 1989, str. 174, slično str. 182, 209, 203, 197, 202.

⁵ DAZd, Fond Grgić, kutija 3 – prijevod dijela podneska mještana župe Sutomišćica 1736. godine se nalazi u fondu Grgić – neobjavljeno: 1736. (bez bližeg datuma) *pozivom na Proglas (Proclamazione) od prošastog juna da se brda i šume imaju smatrati javnim dobrom – starješine i suci sela Sutomišćice i Preka, u ime svega naroda, tj. 110 porodica – 600 duša, mole Serenissimo Principe, Ill-mi etcc-mi Provveditori alle reson vecchie, da se kamenjar, šume i brdo na teritoriju njihovih sela proglaše za javno dobro, kao što već i jesu da se tako ubuduće njihovi seljani oslobode od bilo kakvog davanja privatnicima, samostanima sv. Dominika i sv. Marije te kontima Posedarskim, Sagič, Ponte, Lantana, Capić i Jović. Oni su vijerni podanici Republike, obavljaју sve dužnosti kako u miru, tako u ratu, svojim barkama besplatno prijevoze kamenje, pržinu, klak i druge stvari za građevine u Zadru te idu na stražu na državnu granicu, a u vrijeme rata služe kao vojnici u boračkim četama (černide) te rade sve drugo što im se zapovjedi, a nemaju ni pedlja svoje vlastite zemlje. Njihov otok (sv. Mihovil) čitav je kamenit, brdovit i šumovit, ali su oni burnu stranu otoka svojim trudom i znojem priveli kulturi posadivoši vinovu lozu i masline. Pošto se broj duša množi, počeli su saditi masline i sa zapadne strane. Opisuju granice kojima bi trebalo da zemljište prolazi javnim dobrom (s jedne strane selo Kali, a s druge Lukoran, itd.). Jedan od spisa iz ovog spora je objavljen u: DAZd, Miscellanea, Zadar 1949., str. 64 i 65, br. 46, a nalazi se u spisima samostana sv. Dominika, br. 89, iz 1736. godine.*

snaga (146 – 1,31%). U ostale stanovnike ubrajaju se svi oni koji nisu bili sposobni za oružje (svećenici (211 – 1,90%), žakni (98 – 0,80%), brodovlasnici (paruni) (52 – 0,46%), mornari (247 – 2,22%), kamenoresci (klesari) (11 – 0,099%), zidari (15 – 0,13%), starci (447 – 4,02%), dječaci (2.224 – 20%), žene (2.543 – 22,92%), djevojčice (2.937 – 26,48%).⁶

Ti ljudi su preko tjedna obavljali svakodnevne poslove, a nedjeljom i blagdanom su bili pozivani na oružane vježbe i obuku. Časnici i dočasnici bili su birani iz obitelji čiji su članovi već vršili dužnosti u teritorijalnim snagama.⁷ Viši časnici (pukovnici i serdari) su dobivali plaće, dok su niži časnici harambaše, kapetani (*kapitani*), vojvode,⁸ zastavnici (*alfiri*, *alfiere*),⁹ narednici (*serzent*, *srzent*, *serdente*, *sergente*) *supratenante* te kaplari (*kapuri*, *kapurali*, *caporale*)¹⁰ uživali određene povlastice, npr. oslobađanje od nekih poreza. Na kraju ovog sastava su bili obični panduri ili oružnici (serežani).¹¹ Pripadnici ove teritorijalne obrane kod sebe su u kućama imali oružje.¹² *Postojali su još i pobočnici ili ajutanti krajine te donarednik koji je kao narednik uvježbavao i podučavao.*¹³

⁶ DAZd, Fond obitelji Lantana, kutija 2, br. 48, sign. 5.1.2. U Anagrafu iz 1736. je zabilježena 1.951 osoba sposobna za oružje, od ukupno 7944 ljudi.

⁷ Grozdana Franov Živković, Glagoljska madrikula Bratovštine ss. Kuzme i Damjana u Polači 1711.-1808., u: *Glagoljska madrikula Bratovštine ss. Kuzme i Damjana u Polači 1711.-1808.*, Zadar 2013., str. VIII. U radu bratovštine su sudjelovali i predstavnici civilne i vojne vlasti u selu. Tako znamo da je dana 28.10.1725. kapetan sela bio Mate Peraja, 5.10.1760. i 7.10.1764. Ivan (Ivica) Peraić, 4.10.1767. Luka Peraić, a 3.1.1805. godine kapetan Šimun Peraić. Dana 19.11.1741. se spominje Ivanica kapetanica Peraića. Ovo ukazuje na činjenicu da su kapetanske časti bile nasljedne. Usp.: Grozdana Franov Živković, Tri glagoljske matice krštenih tkonske župe 1613.-1821., u: *Tri glagoljske matice krštenih župe sv. Tome u Tkonu 1613.-1821.*, Zadar 2013., str. XXI. Predstavnici civilne i vojne vlasti su bili seoski uglednici što se vidi po njihovim međusobnim ženidbama. Sinovi kapetana su često postajali i svećenici. Kapetanski položaj se nasljeđivao od oca na sina i unuka, što se vidi i po primjerima u Tkonu. Ako je selo bilo veće, onda je u njemu postojalo istovremeno nekoliko kapetana. Tako se od 1763. do 1765. spominje kapetan Ivan Lukačić zvan Radović, a 1807. do 1819. kapetan Gergo Radović. Od godine 1766 do 1777. se spominje kapetan Jerolim sin p. kapetana (negdje piše – vojvode) Stipana Pletikose. Godine 1775. se spominje pokojni kapetan Gergo Ljubanović, a 1819. kapetan Jure Ljubanović. Godine 1807. se spominje i jedan srzent – Mate Kekić. U matici se spominje kao kum i kapetan iz Filipjakova od 1776. do 1778. godine – Mate Šimičić, a kao kum se javlja i jedan serdar.

⁸ Peričić, *Vojna krajina u Dalmaciji*, str. 174, 182, 203; Oršolić, *Vojna Dalmacija u 19. stoljeću*, str. 27-28.

⁹ Niže podređeni harambaši je alfiere ili zastavnik koji je zamjenjivao harambašu u slučaju odsutnosti.

¹⁰ Oršolić, *Vojna Dalmacija u 19. stoljeću*, str. 28.

¹¹ Arhiv Zadarske nadbiskupije (dalje: AZdN), Glagoljski kvateran župe sv. Ante u Radošinovcima 1784.-1795., str. 20, kurzivna glagoljica: *Ante Babić... Piu dah na 13 marča ženi Antinoj kada ga odagnaše stražani talira 3 i podloži mi o(ku) ula od pet koga mi drago do Velike Gospe da mi vrati jaspre i po kvarte šenice velike bi svidok Miho Kaić.*

¹² DAZd, Fond Oporuke iz kancelarije zadarskih knezova, knjiga VII, br. 16., kurzivna glagoljica: *Na 27 otubra 1794 u Kali / Ja Mate sin pokojnoga Mate Šatalića rečenoga Rakvina nahodeći se u nemoći a u dobroj pameti. / Parvo priporučujem Bogu dušu a tilo može da bude pokopano u crkvi S(vetoga) Lovrinca u ovomu mistu sada činim pisati moj testament koi oču da bude izvaršen posli moje smarti sve što ugnjemu bude govoriti / Ostavljam sva moja dobra kojame budu dopadati ato polovinu moga očinstva ostavljam mottijoj hčeri Kati i polovicu vartla kuće i gusterne / Sada ostaje u kući usve robe kako ozdol upisano / Skrin.....8 / Pušak velikih.....6 / Mač.....1 / Sablia.....1 / Kota od rakie (kotao od rakije).....1 / Kota mali .....1 / Kamenice.....4 / Bačav.....6 / Badna.....2 / Motik .....6 / Capuni .....4 / Bihu svidoci kapitan*

U obiteljskom fondu Lantana, čiji su članovi bili pripadnici teritorijalnih snaga, nalazimo razne dokumente vezane uz period angažmana u teritorijalnim snagama (*forza teritorijale*). Članovi ove obitelji bili su članovi u Teritorijalnim snagama, najprije Mletačke Republike, a onda i austrijske i francuske uprave u Dalmaciji. Braća Giuseppe (rođ. 1699.) i Simeone (rođ. 1706.) Lantana imali su čin pukovnika (*collonello*) koji je u zapovjednom lancu Teritorijalnih snaga odmah iza generalnog providura, koji je bio zapovjednik teritorijalnih snaga čitave Mletačke Dalmacije. Giuseppe, sin Simeona, rođen 1762., i Simeone, sin Giuseppea, rođen 1805., imaju čin pukovnika, serdara i soprintendanta.¹⁴

U fondu Lantana postoji tablica bez naznake godine, za mjesta koja pripadaju otočkoj pukovnji. Popisani su svi stanovnici, s posebnim popisom časnika teritorijalnih snaga. Tablica je nedovršena, odnosno dovršena je do broja djevojčica. Taj dovršeni dio tablice uređen je za sva otočka mjesta osim za mjesta Molat, Brgulje, Zapuntel, Olib, Silbu, Ist i Premudu. Za neka od njih samo je naznačen broj dječaka i mornara. Sutomišćica, kao središte teritorijalnih snaga, imala je najviše časnika: tri kapetana, 2 zastavnika (*alfira*), dva narednika (*srzenta*) i dva kaplara (*kapura*). Zatim je najviše kapetana imao Tkon – dva, te dva zastavnika, jednog narednika i dva kaplara. Kapetana nisu imali Zadarski Varoš (koji se nalazi na svim tablicama fonda Lantana unutar otočke pukovnije), Punta Pašman, Ždrelac, Sestrunj, Mali Iž, Rava, Savar, Dragove, Božava i Veli Rat. Sva ostala mjesta (koja su upisana u tablicu) imala su po jednog kapetana. Niti u jednom mjestu nije postojao ađutant.

Iz tablice su izdvojeni podatci o časnicima teritorijalnih snaga. Po ukupnom broju stanovnika, usporedbom s brojem stanovnika iz tablice iz 1759. godine, moguće da je tablica nastala desetak godina ranije.¹⁵ Broj časnika po pojedinim mjestima ne poklapa se s tablicom iz 1759. godine (vidi Tablicu 1), što bi značilo da se broj časnika često mijenjao.¹⁶

Mate Vitulić i Jive Ricov / Pisah ja don Jive Dražić parok u viri prid svidoci ozgor imenovani. Dana 8. veljače 1783. se Saljanin ozlijedio s oružjem koje je imao kod kuće. Arhiv HAZU, Zagreb, Bilježnica Mate Šimoncina Puhova, IV a 80/39, Miscellanea, f. 3r, kurzivna glagoljica: 1783 na 8 febra(ra) / Kada e Iivan Bona se hiti iz puške i razdri se puška i ponese mu palac i razdri se puška i ponese mu palac od ruke izgulile su mu se doi žile pedan duge od pa(l)ca i namiri se likar i pogodi se za (o)zdraviti cikinov 18.

¹³ Oršolić, *Vojna Dalmacija u 19. stoljeću*, str. 29.

¹⁴ Dubravka Kolić, *Inventar fonda obitelji Lantana, Radovi Zadar*, sv. 49, Zadar 2007., str. 355-437.

¹⁵ Svi anagrafi u kutiji 2 ovog fonda su nastali sredinom 18. stoljeća.

¹⁶ Peričić, *Vojna krajina u Dalmaciji*, str. 202.

Tablica 1.

Mjesto	Časnici	Sposobni za oružje	Ukupno stanovnika
Zadarski Varoš (Borgo di Citta)	4	76	235
Vrgada (Vergada)	4	51	230
Tkon (Capo del Isola di Pasman)	7	87	418
Selo (Punta Pašman)	7	70	374
Pašman	1	26	120
Mrljane	3	36	137
Neviđane	4	44	187
Dobropoljana	4	34	164
Banj	2	50	192
Ždrelac	2	66	286
Kukljica (Capo del Isola S. Michael)	7	141	678
Kali	7	84	357
Preko (Oltre)	7	126	618
Sutomiščica (S. Euffemia)	12	78	405
Lukoran	7	98	439
Ugljan	7	143	685
Rivanj	-	5	30
Sestrunj	2	26	127
Veli Iž	4	73	396
Mali Iž	3	36	192
Molat (capo Isola)	4	74	340
Brgulje	3	33	141
Zapuntel	2	18	89
Ist	2	32	181
Premuda	2	33	284
Silva	2	35	1.001
Olib	7	122	604
Sali (Capo del Isola Grossa)	5	104	437
Zaglav	1	15	87
Žman	4	62	284
Luka (vale di S. Stefano)	4	34	182
Savar	3	23	135
Brbinj	2	48	256
Dragove	2	35	186
Božava	2	22	122
Veli Rat (villa di Ponte Bianche)	1	24	94
Soline	2	32	117
Verona	-	18	67
Polje	-	9	40
Rava	4	29	141
Zvirinac	-	9	37
Ukupno	146	2161	11.095

Tablica 2.

Mjesto	Kapetani	Zastavnici (alfiri)	Adutanti	Narednici (srzenti)	Kaplari (kapuri)
Zadarski Varoš	-	1	-	-	-
Vrgada	1	-	-	-	-
Tkon	2	2	-	1	2
Pašman	1	1	-	1	1
Selo (Punta Pašman)	-	-	-	-	1
Mrljane	1	-	-	-	1
Neviđane	1	-	-	1	1
Dobropoljana	1	1	-	2	2
Banj	1	-	-	-	-
Ždrelac	-	1	-	-	1
Kukljica	1	1	-	1	2
Kali	1	1	-	1	2
Preko ¹⁷	1	1	-	1	3
Sutomišćica ¹⁸	3	2	-	2	2
Lukoran	1	-	-	1	2
Ugljan	1	1	-	1	1
Sestrunj	-	-	-	-	-
Veli Iž	1	1	-	-	-
Mali Iž	-	-	-	-	-
Rava	-	-	-	-	-
Sali	1	1	-	1	1
Žman	1	-	-	-	-
Vela Luka	1	-	-	-	-
Savar	-	1	-	-	-
Brbinj	1	-	-	1	1
Dragove	-	-	-	1	2
Božava	-	-	-	-	-
Veli Rat	-	-	-	-	-

Tablica (Anagraf) iz obiteljskog fonda Lantana iz 1759. godine sadržava i rubrike o količini oružja koje su imali kod kuće pripadnici teritorijalne obrane po pojedinim otočkim mjestima.¹⁹

¹⁷ U maticama i knjigama bratovština (*madrikulama*) se spominje samo *kapitan* Mikula Brižić.

¹⁸ Iz matica i knjiga bratovština se mogu pronaći imena sljedećih časnika iz Sutomišćice iz sredine 18. st. i to kapetani: Jure Kačan, Jure Šimić i Jive Mičić, zastavnici (*alfiri*): Šimica Grdović i Miho Kačan, dva narednika (*srzenta*): Pave Gvardijan i Pave Barićev. U maticama i knjigama bratovština se ne spominje niti jedan kaplar (*kapuro*).

¹⁹ DAZd, Fond obitelji Lantana, kutija 2, br. 48, sign. 5.1.2.

Tablica 3.

Mjesto	Sačmarice	Pištolji	Mačevi (sablje)
Zadarski Varoš	78	40	40
Vrgada	52	10	18
Tkon	89	51	51
Selo (Punta Pašman)	104	59	73
Pašman	18	9	16
Mrljane	26	19	5
Neviđane	46	22	24
Dobropoljana	30	15	19
Banj	34	12	12
Ždrelac	47	4	10
Kukljica	97	36	57
Kali	81	20	40
Preko	118	56	82
Sutomiščica	85	40	64
Lukoran	76	17	33
Ugljan	78	38	39
Rivanj	-	-	-
Sestrunj	17	7	12
Veli Iž	115	31	72
Mali Iž	23	17	14
Molat	64	15	32
Brgulje	24	4	7
Zapuntel	16	4	4
Ist	30	13	10
Premuda	62	16	26
Silba	215	25	140
Olib	56	75	40
Sali	56	28	22
Zaglav	10	7	5
Žman	46	18	16
Luka	18	11	8
Savar	22	6	7
Brbinj	26	11	13
Dragove	65	10	11
Božava	15	1	5
Veli Rat	12	12	4
Soline	16	12	6
Verona	12	1	-
Polje	5	12	4
Rava	13	4	8
Zvirinac	3	-	1
Ukupno	1.912	718	1.010

Po anagrafu vidimo da su najviše sačmarica imali stanovnici Silbe (215), a dvostruko manje Punte Pašman, Preka i Velog Iža. Ostala mjesta imala su znatno manje tog oružja. Ista mjesta su prednjačila i u količini pištolja i mačeva (sablji), dok se Silba posebno ističe u broju mačeva (140), kojih ima skoro dvostruko više od Preka (82), dok pištolja ima vrlo malo (25).

Funkcije u teritorijalnim snagama su bile nasljedne, što je pogodovalo raslojavanju stanovništva.²⁰ Ne samo da su pojedine obitelji nasljeđivale neke od funkcija, nego su i međusobnim ženidbama održavale svoj status, pri čemu je često dolazilo do ženidbe među bližom i daljnjom rodbinom.²¹ Osim toga, kapitani i ostali časnici do-

²⁰ Tako je npr. *kapitan* Jure Šimić bio 5.1.1741. na popisu osnivača bratovštine Blažene Gospe i Duš od Purgatorija, u kojoj je bio i sudac 1767, a prokaratur 1758. godine. Iste godine je bio prokaratur u bratovštini sv. Eufemije. U bratovštini Tila Isusova je 1755. i 1761. godine bio prokaratur, a 1758. i 1769. godine gaštald. Umro je dana 4.4.1773. u dobi od 90 godina. Kapetan Ante Vlahić rečeni Čubanov je bio kapetan sela 1772. godine bio je gaštald u bratovštini sv. Eufemije 1788. godine, a u bratovštini Gospe od Karmena i Duš od Purgatorija je bio sudac 1775., a 1795. prokaratur. U bratovštini Tila Isusova je bio 1782. sudac, a 1785. prokaratur. Njegov otac Mate je bio osnivač bratovštine Blažene Gospe i Duš od Purgatorija. Brat Šime je bio također bratim istih bratovština. Vidi: Grozdana Franov Živković, *Bratovštine (skule) župe sv. Eufemije u Sutomišćici na otoku Ugljanu u 18. stoljeću, Zbornik OPZ ZPDZ HAZU*, sv. 27, Zagreb 2009., str. 172-174. Drugi brat mu je bio seoski župnik don Ive Vlahić rečeni Čubanov, a sestra Jela se udala za kapetana Ivu sina Ante Mičića. Kapetan Jure Kačan bio je osnivač bratovštine Gospe od Karmena i Duš od Purgatorija dana 15.1.1743., gdje je bio i prokaratur 1762. godine. U bratovštini Tila Isusova (*Corpus Domini*) je bio sudac 1753. i 1757. godine. Umro je 11.5.1768. u dobi od 68. godina. Kapetan Jive Mičić je bio osnivač bratovštine Gospe od Karmena i Duš od Purgatorija 15.1.1743. Sudac je u istoj bratovštini bio 1758. U bratovštini sv. Eufemije je bio sudac 1752. Nema podatka o smrti (jer matice umrlih prije 1765. nisu pronađene), ali se može pretpostaviti da je umro negdje između 20.10.1763. (kad je krstio sina Josipa) i 8.12.1775. kad je bio već pokojni. Naime, tog dana se udala njegova kćer Jaga (u matici rođenih dana 2. 11. 1750. je bila upisana kao Andrijana i Jago) za Juru Šimice Grdovića, gdje je nevjesti upisano da joj je otac kapetan Jive Mičić. Jure Grdović (kojemu negdje piše da je kapetan, negdje alfir; otac mu je bio alfir Šimica Grdović rečeni Ivanov koji je u istoj bratovštini bio gaštald 1767., a koji je umro 18.2.1778. u dobi od 65 godina) bio je sudac bratovštine sv. Eufemije 1788. godine. Godine 1789. postoji zapis u madrikuli ove bratovštine da su u vrijeme dok je bio sudac Jure Grdović članovi bratovštine prikriili župnu (parokijansku) kuću i kupili za crkvu sv. Eufemije dva anđela od mramora biloga uz tabernakul od prote Nikole Digana. Alfir Jure Grdović je bio 1770. i 1783. godine prokaratur, a 1796. gaštald iste bratovštine. Vidi: Grozdana Franov Živković, *Glagoljaš don Ive Vlahić iz Sutomišćice (o. 1733.-25. VII. 1803.)*, *Radovi Zadar*, Zagreb – Zadar 2012., str. 147-183.

²¹ Dati ću primjere iz Rave s obzirom da nisu u svim mjestima svećenici zapisivali dozvole za sklapanje braka kod ovakvih zapreka (AZdN, Rava, glagoljska matica krštenih 1772.-1826., kurzivna glagoljica): 1786 na 1 febrara Ja don Luka Žuvić kapelan u Ravi učinih 3 navišćena u tri svetkovine meju velik(o)m misom meju Anonom Radinim sinom Bartula Radina i meju Ivanicom hćerom Osipa Matrova oba dva od Rave i ni se našla ni edna zaprika izvan kolina 4 bihu despenšani od prisvitl(oga) arcibiskupa zaderskoga Ivan Kršana. Bi svidok meštar Luka Šimičin Ivan Šatalov oba dva od Rave i vinčah u Svete Marie na Ravi. / IV/1787 na 10 novembra/Ja don Luka Žuvić kapelan u Ravi učinih tri navišćenia meju Ivanom sinom pokoinoga Matija Špragle od Zaglava od par(o)hie Sali i mea Katom hćerom Mihovila Pešušina od Rave. Meju gnima našla se zaprika u kolino treto poprik telstva. Bihu despenšani od prisvitloga gospodina arcibiskupa Ivan Kršana od Zadra. Bi svidok Gašpar Milagn i Jadrij Čuka oba dva od Zaglava i vinčah u crikvi Svete Marie na Ravi. / VIII/1790 na 20/Ja don Ivan Bobić kapelan u Ravi učinih 3 navišćena u tri svetkovi(ne) a to meju Anton sinom Mihovila Božića i meju Justinom hćerom Karševana Stipanića oba od Rave kapelanije i vinčah po despensu od roistva po karvi to est treto i vinčah u S(vete)

bivali su zemljište na korištenje kao nagradu za služenje u teritorijalnim snagama.²²

Normalno funkcioniranje sela omogućavala je organizirana vojna i civilna vlast. Civilnu vlast su obnašali sudci. Uz već nabrojene vojne službe, postojale su izvršne službe poput subaše i čauša. Služba čauša sastojala se u pomaganju seoskom sudcu u kurirskim i oglašivačkim poslovima. On i njegova obitelj bili su oslobođeni javne tlake.²³

Subaša je bio nadzornik poljoprivrednog imanja, odnosno poljski čuvar, poljar. Subaša je osoba koja je prikupljala desetinu i travarinu. On i njegova obitelj također su oslobođeni javne tlake.²⁴

U sklopu teritorijalnih postrojba, u mirnodopsko vrijeme su funkcionirale seoske straže (*ronde*),²⁵ koje su rješavale razne sigurnosne probleme na terenu. Seoske straže djelovale su prilikom težih kaznenih djela i prekršaja, kao što su ubojstva, krađe, neplaćanje poreza, sukobi i svađe. Jedan od velikih problema bilo je i sakrivanje bandita (osoba osuđenih na progonstvo),²⁶ bilo bandi bilo pojedinaca,²⁷ na što je od strane vlasti poslano upozorenje sudcima i seljanima nekih sela kako da se ponašaju

---

M(arie) na Ravi. Bi svidok Ivan Šatalov i Šime Stipanić oba od Rave. / 1814 na 8 otubra/Ja don Ivan Satalich paroc u Ravi učinih 3 napovidi u 3 nedigle meiu mison velikon a to meiu Antonom sinon pokoinoga Kersevana Stipanicha i meiu Mandom hcheron pokoinoga Mihovila Simičina oba od ovoga mista. Oni su bili despesani od drugoga i tretoga kolina od prisvitloga gospodina arcibiskupa zadarskoga Josipa Grigorija Skoti i druga se nie nasla koja zaprika meiu gnimi da ne mogu biti venčani i venčah ih u kapeli svetoga Petra u selu zmorasnemu prid dvimi svidoci Osipom Pesusinim i Simunom Paganinovim oba od ovoga mista. U viri.

²² Oršolić, *Vojna Dalmacija u 19. stoljeću*, str. 31.

²³ Isto, str. 29.

²⁴ Na ist. mj. Navest ću primjer naredbe za provjeru dokumenata od subaša iz 1814. godine, DAZd, Fond obitelji Lantana, kutija 10, br. 165, sign. 6.1.2, latinica: *Sutumiscica na 10 agusta 1814 / Cesarov serdar zadarskih skolja / Zapovidam svim subasem od Cala do Tkuna da uput imadu doiti svi k meni i doniti gniovi kartu kako i od koga bili su stvarani za subbasu i odgovoriti na koliko upisani budu pod penu tamnizu / Lantana serdar / Po(štovani) župnici imadu potpisati ovu naredbu / U Kali na 10 agusta 1814 bi ova zapovid.*

²⁵ Dat ću primjer djelovanja rondi iz 1812. godine (DAZd, Fond obitelji Lantana, kutija 10, br. 165, sign. 6.1.2, latinica): *Molat na 15 8bra 1812 Cesarov vojvoda zapovidnik od okolissa / Ivi Basinu serzent od straxanov / Naredi jednu rondu jaku od sest druga i pokrivena od jednog kapurala da otidu na Berguglie i Zapuntel ispuniti kako slidi / tojest xvatti ovi osdci upisani prikasati jin naredbu ovu da uput naplatu sto su ostali dusni desetine kraljeve / ako ne bi jaspredali odma imaju se porobiti u toliko blaga velikoga, malena, chakie, aglinu i ostala pokustkia dopustena od xakona / onisih koj porobite imaju dati vaman tri libra dobar svaki kako jest dopusteno od vladagna / toliko obslusi pod texki moj odgovor i dusni posdrav / Osip Lantana.*

²⁶ Miroslav Bertoša, *Zlikovci i prognanici (Socijalno razbojništvo u Istri u XVII. i XVIII. stoljeću)*, Pula 1989., str. 73, 99, 144.

²⁷ Državni Arhiv Split (dalje: DAsT), Fond Fanfogna-Garagnin, br. 156, glagoljski rukopisi, spis br. 65, kurzivna glagoljica: *1726 na 23 otonbra / Lupeži koi ukradoše vole Šimi Zdrakana u kopraru jednoga carna a drugoga marka biše lupež kapitan is Popović i Luka Jagušić is Popović uzeše vola 2 u kopraru odagnaše ih kroz grm ispot kuć Milakovih na put zajaše ih tu noć u Popoviće kada dojdohše iznad Korlata sritiše ih ozgor hodeći ludi i pobigoše s volin u grm ludi poznadoše kapitana s Popović i Luku Jagušića s Popović i tu noć dojdohše u Popoviće zoron na dan i /tote/ i tote ih vidiše ludi ta dan danovaše u kući kaptanovoj uvečer priko noći ubiše oba /d/ i podiliše meso i odnese svaki svoju parte mućtu (!) Luka cikina 6 / Pisah ja parokijan od Bibin po kušenciji.*

u tim slučajevima i koje su kazne propisane za one koji skrivaju i pomažu bandite.²⁸ Kazne su se sastojale od novčanih kazni do mogućnosti da budu privezani na stup srama ispred mesnice u Zadru i odsluženja tamnice.

Osim problema s bandama i razbojnicima, na ovom području nalazimo na provale osmanlijskih gusara, npr. zabilježen je događaj iz Sali iz godine 1667.,²⁹ zatim provale uskoka na zadarskom području, npr. godine 1604. na područje Mulina (otok Ugljan).³⁰

O tome koje su bile obveze seoskih sudaca nalazimo u raznim zapovijedima (mandatima) zadarskih providura, knezova i kapetana.³¹ Javljaju se i kao procjen-

²⁸ Sljedeći primjer je zapovjed providura seljanima sela kopnenog dijela zadarskog područja o ponašanju seljana prema bandama koje haraju tim područjem (DAZd, Dragomanski fond, DM (dragomani), filca LXXVIII D 13/8 i 13/9, kurzivna glagoljica): *Mi Pere Valier za pri vedru Bnetassku gospodu providur jeneral Dalmacije i Albanije / Budući naša mišal: i kripost sva slozna za izkorenit propasnik: a uzde rzat dobrih obiteli: i dobra nasih podloznikov: a hteći gospoda naša da se uzderži jlubav: a i mir turskim podloznikov kako narejuju kapituli od mira. Š oblastju jeneralastva nasega prez prejudiciju redov zal postavljenih od nasih precešurov: zapovidamo: i narejujemo./Da nikor tako od Kotara: kako od Grada nima prijimati bandizaciju: i zloživnici: tako podloznici: kako frustiri po nijedan nacin: ilit pretest: a ako bi koi od tih prišal u sela: i druga mista Kotara: da selani ki budu blizni: /rzmarul/ jimaju učiniti skup: i uhititih: pomagajuć jedam komun drugomu za pristat potribi: koih ne možući jimiti živih: da jimaju ubiti: i za ubijenje: i za derzanje onih udijle prijatite tajle obećanejim od sentencij: i slobojenje jednoga bandizanika od takova banda: i cekinov dvadeset od dobar krivca./Ako bi paka dosli jludi od drugoga stata u četu: i š oruzjem: i klali se na rečeno zlo cinenje: s istim načinom da jimaju pravutih: i zadarzatih a zato bitite prijete skrovite denunčije šuprotiva onim: ki bih prijali: s kim koder daron običitnikon./I budući mišal gosposka da u ovih derzavah bude uzderzan k mir prez smutagn: i kredbin. Tverdo zapovidamo svakomu brodu nasih podloznikov prevazat frustiri već od gtiri na voltu: a ti/Prijati poznadu: bi pria ako bi bili od zla činjenja mli nosili oruzje: i ako bi bili oboruzani jimati te se poznati za zločinci: i praviti: a to budi komunom priručeno: i nasloneno./Svi ti naši podloznici: koi jimaju viru: i graciju od naših precešurov prenda većim nevalaju: budući opet upali u njihov band: nistar nemagne pristajuć mi na milošarje. Običa mojim da možete po vas dan trinadesti ovoga: doiti prid nas za bitim iznova ucinene gracije. Ašiku rivajućih da po putu nete biti smučeni: koi termen kako proide: i ako ne doidu i opet upastite u njihovi parvagni bandi: i dezgraciju gosposku./Iz Zadra na 3 febrara 1678./a ovi da udisele nosi od sela do sela i bublika na Pakoščani: u Staron Zadru Diklu: Turnu: Filipjakovu: Karnčini: Sutkošanu: Bibignah: Bokancu Malpagi Dračevocu: Gruši: Kozinu selu: i Glupavci.*

²⁹ Ante Maria Strgačić, Upadi osmanskih gusara u predjele zadarskih otoka, *Zadarska revija*, god. 3, br. 1, Zadar 1954., str. 44-53.

³⁰ Amos Rube Filipi, Uskočki podvig kod Mulina na otoku Ugljanu, *Zadarska revija*, god. 3, br. 2, Zadar 1954, str. 142-153.

³¹ DAST, Obiteljski fond Fanfogna-Garagnin, br. 156, glagoljski rukopisi, spis br. 61, kurzivna glagoljica: *Knez zadarski/Šalemo radi velike gosposke potribe g(ospodina) Franu Fafunića: i zapovidamo sudcem i sejlanom od Uglana: i od svih ostalih selov otoskih: i tolkojer od Dikla: Peterčani: i Privlake: i svima ostali gdi pride rečeni G(ospodin) Fafunić: i gdi bude pridani ovi nas mandat da mu jimaju učiniti sve ča im urdina: i zapovi: i dat mu brode i jludi koliko on reče od sela do sela: i dokle on zapovi pod penu stanovitu od života./Iz Zadra na 14 maja 1671/Bi przentan ov mandat na Uglanu na 18 maja 1671. DAST, Obiteljski fond Fanfogna-Garagnin, br. 156, glagoljski rukopisi, spis br. 62, kurzivna glagoljica: *Mi providur jeneral/Zapovidamo šucem od Sutumišćice i Prika da udijle pošajlu po jedan brod na šelo šalbuna u Fošu za karnevala i tako čete udijle obslužiti u penu u vojli našoj./Iz Zadra na 20 febrara 1713./Bi intiman ovi mandat u Sutumišćici i Preku 21 febrara 1713./ Tal./Sant Euffe(mia)/Oltra Gl./Šutomišćica/Preko.**

Tablica 4³²

Mjesto	Poslan na poslušnost	Uhićen (prtvor)	Oglobljen	Obvezni polog i depozit (jamčevina)	Osuđeni na progonstvo	Osuđeni na zatvor	Prisiljeni na plaćanje	Prisiljeni na čuvanje ljudi
Zadarski Varoš	-	1	-	-	-	-	-	-
Vrgada	-	1	-	-	-	-	1	-
Tkon	-	20	20	-	-	-	-	1
Pašman	2	1	3	-	-	-	1	-
Selo (Punta Pašman)	-	-	1	-	1	-	3	-
Mrljane	1	-	3	-	-	-	-	-
Nevidane	1	1	3	-	-	-	-	-
Dobropoljana	-	4	1	-	-	-	2	-
Banj	-	3	-	-	-	-	-	-
Ždrelac	-	3	12	-	-	-	-	-
Kukljica	-	8	-	3	-	-	-	1
Kali	-	-	-	-	-	-	-	-
Preko	-	4	1	-	-	-	1	-
Sutomišćica	-	2	1	-	-	-	12	-
Lukoran	1	2	3	-	-	-	-	-
Ugljan	3	-	-	-	-	-	8	-
Sestrunj	-	2	-	-	-	-	-	-
Veli Iž	-	3	7	1	-	-	1	-
Mali Iž	1	-	-	-	-	-	-	-
Rava	3	-	-	-	-	-	-	-
Sali	-	2	1	-	-	-	-	-
Žman	-	-	-	-	-	-	-	-
Luka	-	1	-	-	-	-	-	-
Savar	1	2	-	-	-	-	-	-
Brbinj	1	-	-	-	-	-	-	-
Dragove	-	3	-	-	-	-	-	-
Božava	-	-	-	-	-	-	-	-
Vali Rat	-	-	-	-	-	-	-	-
Molat	8	6	5	-	2	5	2	-
Brgulje	8	-	-	-	-	-	-	-
Zapuntel	1	-	-	-	-	-	-	-
Ist	-	1	-	-	-	-	-	-
Silba	-	-	-	-	-	-	1	-
Premuda	1	-	-	-	-	-	-	-
Olib	-	3	4	-	-	-	-	-
Ukupno	31	73	65	4	3	5	33	12

jitelji (*štimaduri*)³³ i kao *dobri ljudi*. Kapitani su, uz sudce i svećenike, imali određenu vlast u selu.³⁴

U obiteljskom fondu Lantana postoji tablica o intervencijama pripadnika rondo u razdoblju od 11. lipnja 1737. do 17. rujna 1748. na zadarskom otočju. U tablici su tri osobe su zabilježene kao banditi (vjerojatno oni koji su osuđeni na progonstvo ili izbjegli pravdi), jedan iz Punte Pašman i dva iz Molata. Osuđenih na zatvor bilo je pet iz Molata. Na zadarskim otocima bilo je uhićeno ukupno 73 ljudi, poslan na poslušnost 31 čovjek. Oglobljenih je bilo 65. Pušteni uz jamčevinu (obvezani za polog) četvero, prisiljeni na plaćanje 33, a prisiljeni na čuvanje ljudi jedan iz Tkona i jedan iz Ždrelca.

Odnosi među selima

Među susjednim ali i udaljenim selima izbijali su sukobi, trzavice, smutnje, podmetanja, ruganja, pa čak i manji ratovi. Privatni sukobi su se očito odražavali i na odnose u teritorijalnim snagama.³⁵ Dati ću nekoliko primjera: 11. travnja 1785. dogodio se sukob Saljana i Zaglavaca na nekoj graničnoj njivi, gdje se dogodilo i ubojstvo.³⁶ Postoji zapis iz 1810. godine u kojem su Saljani izazvali francuske straže u ime Za-

³² Naziv tablice glasi: *Isce di lista estratte da Sumarie Autentico assistente in mano sel sig. colle: Giuseppe Lantana nel qual sono annotate tutte le publiche commissioni che ebbe di far adempire dalli capi de scogli nelle qui sotto dichiante asecuzioni contro le genti scogliane che cominciano in di 11 giugno 1737 e terminano in di 17 settembre 1748* (Ova lista je izvađena iz zbirne autentične liste pisane rukom pukovnika Josipa Lantane u kojoj su zabilježeni svi javni zadatci koje su ispunili kapetani otoka koji su napravili egzekuciju [odredili kazne] protiv otočana, a koji počinje 11.6.1737. do završno 17.9.1748.).

³³ DAST, Obiteljski fond Fanfogna-Garagnin, br. 156, glagoljski rukopisi, spis br. 52, kurzivna glagoljica: *Mi sudci od Preka Mate Kuštera i Miho Perića obajdo smo intrade Stipe Sturna na Badneveci i ne najdosmo škode nišće a budući ubi Miho Sturna ovcu Ive Perića brez nikakove škode miseca decembra na 22 1733.*

³⁴ DAST, Obiteljski fond Fanfogna-Garagnin, br. 156, glagoljski rukopisi, spis br. 52, kurzivna glagoljica: *Mi sudac i kapitan oficiali i starci od Rave ispovidamo istinito u viri da nas ovu stran godišć 10 u niedno godišće ne može biti za potribu od puka vino od litine što se učini u ovomu selu što ne ima puk kupuie u Zadru u viri / Don Luka Žuvić kapelan u Ravi.*

³⁵ Peričić, *Vojna krajina u Dalmaciji*, str. 202.

³⁶ Arhiv HAZU, Bilježnica Mate Šimoncina Puhova, sign. IV a 80/10, fol 31v i 33v, kurzivna glagoljica: *1785 na 11 aprila / Kada se svadiše Zaglavci i Salane na Krbunu polu kod lokve i tako rivajuć edni s drugimi i došli su se rivajuć tako od lokve do trsja Osipa Šešele iz Zaglava misto zvano Norica na donu stran od puta kod oskoruš vi u to doba biše Tome Šešela sudac od Zaglava i dvornik od Krbuna pola i biše tad na pol i jimaše sobon pušku velu i poteče i daju i ovrđam ovu odgovore da ere za isti Tome Šoto mu Ivi Ramu udri i(s) puške u Salan i ubi ednoga Salanina svi ćemo platiti i tad doteče istoj Ive Ramov i(z) Zaglava s iston puškon što ga Šešele i potegnu s puškon i ubi Agustina Šimoncina deto Puhova i(z) Sali i tansali su se svi Za(gla)vcu za platiti kavalkadu za po(kojno)ga Rama i zato nisu smili isti Zaglavci na Sale ni čuda nimalo toliko godišće. U sukobu je Ivan Ramo puškom ubio Agustina Šimoncina zvanog Puhov: 1785 na 11 aprila / Kada e ubi Ivan Ramo (iz) Zaglava ubi Agustina Puhova (iz) Sali a to ga ubi u Narici na zemli šijor Zaneta Petricijoli a u trsju Osipa Šešele. / fol.1r / 1783 Sale /Miseca enara učini se glad veli po svitu da se ne mogaše zreći ludi padahu mertvi od velikoga glada biše frmentun i raž i proso po dvadeset i .5. libar itd.*

glavaca, tako da su skoro nastradali Zaglavci.³⁷ U pjesmi *Dvije žene ugljanske*³⁸ vidimo travice u odnosima među selima, imamo podmetanja, ruganja, međusobna nadmetanja. Tako u glagoljskim dokumentima nalazimo na sukobe između mještana Sutomišćice i Dikla za posjede na Puntamici (zadarskom predgrađu) koje su dobili na korištenje od fratara sa Školjića (Galevca),³⁹ sličan sukob mještana Kali i Kukljice s Bibinjcima.⁴⁰

Postoje glagoljski spisi o krađama tuđe imovine,⁴¹ kao i međusobnim sukobima i svađama susjeda.

³⁷ Arhiv HAZU, Bilježnica Mate Šimoncina Puhova, Sign IVa 80/17, fol. 25r, kurzivna glagoljica: *1810 na 10 marča/ Slišaj što učiniše kursari radi Franceza kad je bi doša Francez u Dalmaciju digli su se kor(s)ari kursariti po Dalmaciji ni se smilo ni u grad pojti ni iz grada došli su ih dva broda pod Krknatu pošea e L(ov)re Švorco na Zaglav i sta e na mociru od bur mostira i kala e gaće i ukaza in guzicu голу i poča e vikat da mu pušu i pleskati se po guzici a oni su v(i)đili kroz kanoća (dalekozor) i r(a)zlutili se i došlo ih je četrdeset s oružjen na Zaglav da te ih pobiti a oni su s(e) počeli prisigovati da su to Salani učinili mislili su da s(u) Zaglavci (...).*

³⁸ Državni arhiv Zagreb, *Ištorija od dvih žen*; glagolitica I-13.

³⁹ U fondu Lantana (DAZd, Spisi fonda Lantana, kutija 2, sign. 45, 5.1.2), kurzivna glagoljica, pronađena su svjedočenja mještana Sutomišćice da su u nedostatku vlastitog zemljišta uzimali u zakup zemlje na Puntamici gdje su napravili priručne kuće u kojima su držali alat i volove, a i boravili u njima u slučaju zadržavanja više dana na Puntamici. Zbog toga su često dolazili u sukob s sucem i mještanima Dikla koji su im krali i otimali oružje (noževe, puške) i oruđe za obradu zemlje. U tim glagoljskim dokumentima nalazimo svjedočenja od kapetana Jure Šimića, Ante Pavina, Šime Kucelina, Jivice Čubana i Šimice Vlahića; Godine 1765. na 22. srpnja *kapitan Jure Šimić iz Sutomišćice svjedoči ovako: činim pisati po mojoj kušenciji budući vidi da niman zemle za lavorat toliko koliko jimah potribu za moći živiti bih molen od gos(po)de i od istih fratar od Svetoga Pavla od Skolića da gren lavorati njihove zemle zvane u misti Puntamiki na turafermi, koje zemle bihu ne lavorane sto godišće i ovim nato ugradih kuću pokrivenu slamom ... / Ja Jivica Čuban budući me zatekla šeraja na Puntamici ne jimajući drugo nego go(li) život i jednu motiku pridruži san se Šimici Vlahiću i ne budući mi zapovidano na n ijedan facion dojdose serežani sučen diklanskin i uzeše mi motiku i danas je u nih, i s man je bila jedna divojčica i nej su uzeli motiku 2 budući jo zapovidano na ni jedan facion.*

⁴⁰ DAST, Fond obitelji Fanfogna-Garagnin, br. 156., glagoljski rukopisi, spis br. 58, kurzivna glagoljica: *Naredba Anzula Dieda, providura jenerala. Zadar 1790. / Mi Anzulo Diedo za privedru republiku Bnetacku providur jeneral u Dalm(aciji) i Arbaniji / Za izvaršiti poklonite knige preuzvišenoga g(ospodi)na Nikule Pizana avogadura od komuna od 17 aprila prošastoga pridate nami od kapitana Ante Bačića od Kuklice, i kapit(ana) Mate Vitulova od Kali na jimena njihovih, i komunov njihovih, činimo obćito razumiti, i odlučno zapovidamo selianom od Bibinja, od Sukošana, od Cerna, od Dračevca, Arbanasov, i Varošcom, i komukod bude od potribe od Babin Duba, i Svete Elene, da po nijedan način od njihove volje, u nijedno vrime ne imadu biti nemirni, ni škodu činiti u dobrimi istih kapitanov Kuklice i Kalih /u Bibinjah i u Sukošanu/, u Cernu i Dračevcu do kuć (!) Pelegrinovih, i čak do mejih Varoških; niti činiti sile na onimi dobrami kako zgora, ni u vinogradimi od istih dobara, niti puštjati živinu od ni jedne varsti, razverći meje, sići stabla, vući tja hranu u snopimi, niti po ni jedan način činiti štete, a to pod penom od sto dukata, od banda, tamnice, galije, kono-pa, i drugih pedipsah kako pravda bude hotila, kako koji ne budu hotili poslušati, ostaju s ovizim zapovidom pozvani u oficio priuzvišenoga avogadura od komuna u terminu od šestdeset dana, za za viditi dignuti mandat svarhu sebe, i svoje robe za rečenu penu; a ovi biti će oznanjen u zgor rečenimi selami Bibinju, Sutkošanu, Cernu, Dračevcu, u Arbanasimi, i u Varošu, i suviše intiman komu bi bilo potribe i toga istinu./U Zadru na 7 maja 1790./ lat. Anjelo Dijedo prov(idur): jen(eral): u Dalm(aciji): i Arban(iji)/Primario od sekret. / (kurzivna glagoljica) U Carnomu na 18 jugnija 1790 / (lat.) Bi vichiena i prikazana ova zapovod na misi parokijanskoj /na misi paroki/ u dan svetačni u Carnomu i Dračevcu.*

⁴¹ Državni arhiv Zagreb, *Ištorija od dvih žen*; glagolitica I-13, str. 21, 25, kurzivna glagoljica: *Za ostali: moi trudi / Neka sude: dobri ljudi. / Sve što mi e: poneseno, / I u kući: ukredeno. / Odavna mi: kuću robi, / A ja moju: ženu morim. / Govorah n'oi: da spačiva, / Moe dobro: ter skončiva. / ... / Uzrok toe':*

Najveći su se sukobi (sporovi) vodili oko ribarenja.⁴² Primjer je uvala Sakarun bogata plavom ribom a nalazi se na području Velog Rata (Dugi otok).⁴³ Od početka 16. pa do kraja 18. stoljeća stalno su nastajali sukobi za lovišta riba među ribarima okolnih, ali i daljnjih mjesta, posebno zbog toga što su sva mjesta čuvala svoje "teritorijalno more" i pazili su da im mještani drugih mjesta ne ugrožavaju njihova lovišta. Sukobi i sporovi nastajali su u slučajevima nedostatka ribe u vlastitom teritorijalnom moru, pri čemu su odlazili u tuđi teritorij. Tako iz prošlosti postoje primjeri sukoba oko uvale Sakarun iz 1487., zatim iz 1501. godine kad su se sva sela od Savra do Velog Rata, zatim Molat, Zverinac, Ist, Škarda, Silba, Olib i Premuda borila protiv Ižana. Spor oko toga vodio se u Zadru skoro tri stoljeća. U sporu nisu sudjelovali samo ribari, već težaci i pastiri i svi ostali odrasli muškarci po selima. Do 1686. godine, preko 150 godina, Ižani su lovili u Sakarunu i drugim uvalama. Nakon te godine bilo je više ovakvih sporova.⁴⁴ O ždrijebanju redosljeda (*brušketavanju*) postoje zapisi u glagoljskim madrikulama Velog Iža.⁴⁵

Glagoljski mandat mletačkih sindika

Često je naglašavana nužnost obuke i stege dalmatinskih ljudi u teritorijalnim snagama, pa su propisivane mjere za njihovo ostvarivanje.⁴⁶ Uzimajući u obzir sukobe i svađe među selima i pojedincima, sindici su pokušali radi uočenog nereda uspostaviti određeni obrazac kako se trebaju postrojiti čete teritorijalne obrane na za-

---

svemu žena, / Vele tužna: ne vesela. / Ner ti plati: sve što ona. / Od Bacala: donit doma. / Mu odavna: kuću robi, / O tom ništa: ne govori. / Broi mu uput: osam groša, / Er je ovdi: zada doša. / Znai od ovle: das' ne dili, / Dokle mu sve: ne namiri. / Žena tvoja: puna zlobi, / Kuću n'emu: kred' i robi. / Da bi se to: sve iskalo, / Ne bi tebi: niš ostalo. / Sve bi prodal: za platiti, / Ter Bacali: povratiti. Godine 1744. don Miško Duničić izvještava na koji ga je način Jerka Milina iz Dikla zvana "Kaljka", žena iz Kali udana u Diklo potkaradala godinama, a uz to je napravila dupli ključ i ulazila u kuće gospodske u kojima je krala novac (moguće i poneki predmet). Vidi: DAST, Obiteljski fond Fanfogna-Garagnin, br. 156, glagoljski rukopisi spis br. 65.

⁴² Roman Segarić, Pomorstvo Velog Rata, u: *Veli Rat*, ur. Ante Uglešić i Josip Faričić, Zadar 2013., str. 569.

⁴³ Isto, str. 603.

⁴⁴ Isto, str. 615-623.

⁴⁵ AZdN, Iž, Glagoljska madrikula Sv. Duha 1729.-1793., str. 143-144, kurzivna glagoljica: *Na 7 jenara 1784 u Ižu Velom komun od Iža Veloga afitasmo valu od Saharuna i Molat i Široku i ostale vale i bori koe zapovida komun od Iža i Molata i iste vale afita paron Matii Cvitanović i Šime Cvitanović i paron Šime Banić i Osip Strgačić za godišć 10 afitasmo iste vale cikini 47 i po i daše prvo godišće cekini 12 a ostali pinezi da imaju dati u tri rate i ako bi koi učinio kuntradicion protiva afit valon da ima komun biti u pomoć u svaku potribu i tako budući avizan isti komun kada učiniše afitancu i akordaše kako zgora Pisah ja don Ivan Letinić parok od istoga sela kako slušah ozgora i bi konventa jedna i druga strana Sverših ja paron Mate Cvitanov i Osip Štergačić i Šime Sutlov i d(on) Jure Matešić što smo bili dužni za afitanciju od Sakaruna i Molata sve / Paron Šime Banić osta dužan za istu afitanciju cikini četire i libar: 5. AZdN, Iž, Glagoljska madrikula Sv. Duha 1729.-1793, kurzivna glagoljica: *1785 na 3 jenara / Kada razdilismo brušketi mi komun od Iža Veloga i Maloga od val Saharuna prvi lovi dopadoše komun od Iža Maloga a druga dva godišća isti prvi lovi da budu komunu od Iža Veloga i tako svako ova prova dva lova u napri-dak imaju biti komunu od Iža Veloga dva godišća a treto godišće komunu od Iža Maloga.**

⁴⁶ Peričić, *Vojna krajina u Dalmaciji*, str. 198.

darskim otocima. Svaki otok (ili skupina manjih otoka) imala je svoje mjesto i način okupljanja. Za otok Pašman mjesto okupljanja bile su Brižine između Pašmana i Mrljana,⁴⁷ tako da u postrojavanju prvi budu Vrgadini, pa Pašmanci i Mrljanci, a nakon toga "šeljani mornari" od sela Dobre Poljane, Banja pa na kraju Ždrelca. Izostavljen je Tkon, možda slučajno.

Mjesto okupljanja za otok Ugljan bilo je na prečkoj Ravnoj Njivi.⁴⁸ Po redu su bili poslagani Kuklićani, pa Kaljani, Prečani, Sutomiščani, Lukoranci i Ugljanci, a na kraju s njima i Sestrunci. Na Dugom otoku vježbe se rade na dva mjesta: na jednoj njivi između Luke (odnosno Vale sv. Stjepana) i Žmana.⁴⁹ Redosljed je sljedeći (s desna na lijevo): Iž (Veli i Mali), Žman, Luka, Rava. Drugo sastajalište bilo je u Dragovama, a po redu su bila postrojena sljedeća mjesta: Savar, Brbinj, Dragove, Božava, Punta Bjanka (Soline, Verunić, Polje, Veli Rat), Molat, Ist, Premuda, Silba i Olib.

Kad se svi zajedno nađu na vježbi "na ovoj ravnici"⁵⁰ ide se ovim redom: na desnoj strani su prvi bili Pašmanci, zatim Ugljanci (od školja sv. Mihovila), Dugootočani (od Isule Groše), i na kraju ljudi sa Molata, Ista, Premude, Silbe i Oliba.

Zaključak

Mletačka vlast uspostavila je teritorijalne snage na svom teritoriju po uzoru na ranije ustrojstvo preko liga i posoba, kasnije sudaca i sučija. Domaći ljudi su se najbolje organizirali za obranu svojih sela. Da bi se održao red u teritorijalnim snagama, vršilo se s vremena na vrijeme postrojavanje četa po selima na pojedinim otocima te su se održavale vojne vježbe.

Međutim, prilikom postrojavanja dolazilo je do nereda. Glavni problem bilo je očuvanje reda među pojedincima i pojedinim selima, remećenog privatnim sukobima. Zbog ovih problema često su kapetani i niži časnici bili smjenjivani. Zato mletački sindici 4. svibnja 1750. pišu mandat kojim određuju redosljed postrojavanja sela, čega su se svi pripadnici snaga morali držati. U dokumentu su navedena mjesta gdje se vrši postrojavanje za pojedine otoke. Mandat je značajan zbog toga što pokazuje da su mletačke vlasti osim talijanskog u službene svrhe upotrebljavale hrvatski jezik i glagoljsko pismo, što uostalom pokazuju i brojni drugi dokumenti u mnogim fondovima Državnog arhiva u Zadru i drugim arhivima.

U radu je prikazan svakodnevni život i mentalitet zadarskih otočana tog razdoblja.

⁴⁷ Vladimir Skračić – Barbara Vodanović – Nikola Vuletić, Korpus suvremenih toponima, u: *Toponimija otoka Ugljana*, ur. Vladimir Skračić, Zadar 2007., str. 210, 215.

⁴⁸ Toponim ovakvog naziva danas u Preku ne postoji, možda je preimenovan u Ravnice ili neki drugi naziv.

⁴⁹ Nije navedeno ime njive.

⁵⁰ Ne zna se što znači *na ovoj ravnici*, vjerojatno je svim sudionicima poznato, jer je to bilo očito uobičajeno sastajalište za sve pripadnike teritorijalnih snaga ovog područja, čija se zajednička smotra, kako je gore navedeno, održavala u svibnju i listopadu.

PRILOG. Glagoljski mandat mletačkih sindika (DAZd, Fond obitelji Lantana, kutija 6, br. 5.3.3, sign. 106.)

4. V. 1750.; Zadar

Zapovijed mletačkih sindika o ponašanju prilikom postrojavanja pripadnika teritorijalnih snaga zadarske pukovnije.

Jedan list veličine 45,5 x 62,5 cm, presavijen na četiri dijela, lijeva strana na talijanskom jeziku, desna na hrvatskom jeziku i kurzivnoj glagoljici, tekst oštećen.

Mi Jivan Loredan Nikola Erico peti Šebastian Molin za privedro skupno vladanje bnetacko šindici inkvizituri u Dalmaciji i Arbaniji

Nepristavna pomnos ovoga kolunela Jošipa Lantane u nauku voistva ili vojevanja po naših naredbah u kriposti voile priuzvišenoge šenata ovih skoliev jnegovomu vladanju podlozni doznali smo da kada šu sukupleni za ta nauk u prošastni dni izlazilo je nepristoino karanje koje mogaše biti ražbiranja radi razlignih hotinja ovah miesta iliti položenja na desnu nekiah skoliarov htoeći zato naše vladanje zajaziti prilicnoi bezrednosti neka u napridak mirno i podloznim umilinstvon bude obšluzeno od svakoga jedan nacin naredni u vrime voistva iliti vojevanja i dolaze svi bez smutjne i karanja odlucismo dojne uprave koje jimaju biti od svih bez sumjne ispuhnene

1: kada še budu skupiti oni broi skoliarov koji bi bio narejen od jnihovoga kolunela u skojlu Pasmara zaciniti vladanje od oružia jimati će se uciniti u mjestu zvanu Brisine meju Pasmarnom, i Merliane i vazda te jimati desnu stran Vergadini, a za jnima te še namiestiti Pasmanci i Merjlianci za koima biti te šeliani mornari Dobre Poliane, Bajna i Sdreca.

2: skupliujuć še pak u skoliu svetoga Mihovila činiti će še vladanje od oruzia na Ravnoi Jnivi komuna od Preka, i biti te na desnu Kuklicani, na za jnima namiestite še oni od Kali, pak jliudi od Preka, i uput za jnima oni iz Šutumisćice, Lukorana, Ugliana i Šestrujna

3: činić še vladanje od oruzia u Ižuli Grošu u dva miesta, u koja moći še činiti za parvo miesto skupiti te še na jednoj jnivi u meje od Luke, iliti vale Svet: Stipana, i od Zmana, i na desnu namiestiti te še šeliani od Jiza, pak za jnima ostali od Šali, Zmana, vale zgor recene i od Rave: za drugo pak ciniti će še u šelo Dragovah, i jimati te desnu stranu oni od Šavra, i Birbijna, za kojima namiestiti še isti šeliani od Dragovah i tako za jnima ostali od Bosave, i Ponte Bianke, imajuć vazda doći oni skoliev od Molata, Ista, Premude, Šilbe i Oliba a ovi s istim redom te še namiestiti na livu stran od prvih

4: da s istim redom pak namiestiti te še u redu na ovi ravnici jliudi to jest u parva dva diela od desne strane biti te oni skojlia Pasmara, i svet: Mihovila u ostale od live strane oni od Isule Groše, i skoliev od Mulata, Jista, Premude, Šilbe, i Oliba

Jimati te ove naše naredbe u svako ovrime jnihovo ne ockvarjneno ispujnenje pod penu onih pedipšah koje še budu vidile našem vladanju, i na izmienu svakomu privišokomu vladanju u ovoi provinciji kojoj imati te pridati teski račun naiprie glavari od šelov, pak svaki koji bi smio privriditi koliko smo mi naredili

Nahodimo tolikojer zapoviediti svakomu od iste celiadi za odmaknutie smetjne, i bezrednosti da bude svakomu svakako zabrajneno cininoini iliti izniti u ta doba smučjnu jnihovoga kola iliti oblo skakanje u svako od rečenih mista ali uput kako svarši dužno vladanje, imati će svaki vratiti še mirno svoioi kući

Ove naredbe pokle budu upišane u našoi otainici imaju za općeni razum liudih od skoliev bit(i) tumacene i poslone s našom knjigom kulunelu Lantani zgor recenom u jnihovo ocitovanje i ispujnenje data od našega vladanja u Zadru na 4 svibna 1750

Jivan Loredan šindik inkvižitor

Nikola Erico peti šindih inkvižitor

Šebastian Molin šindik inkvižitor

Jivan Jerko Zukato otainik

Grozdana Franov-Živković

A Glagolitic Mandate of 1750 regarding the Line-Up of Territorial Forces of the Zadar Archipelago

Summary

The Venetian army consisted of two parts: a professional army whose soldiers were enlisted on a voluntary principle, similarly to other professional armies in Europe during the early modern period, and territorial forces (*forza territoriale*). The latter had a role in military defence and keeping order, and were mobilised in cases of danger of war. Men capable of bearing arms had to complete different military exercises, among which were line-ups for various designated places.

The Venetian government established territorial forces in their territory on the example of the system existing previously (the so-called *lige* and *posobe*, later *sučije*, system). It was easiest to organise the natives for the defence of their villages. In order to keep discipline in territorial forces, from time to time line-ups of military units were organised in villages on particular isles, and military exercises were held.

However, the line-ups also provided opportunities for disorder. The main problem was keeping order among individuals and villages involved in private feuds. Captains and lower officers were often dismissed because of their inability to deal with such problems. Because of that, on 4 May 1750 the Venetian *sindici* issued a mandate determining the order of line-ups of villages obligatory for all members of territorial forces. It also regulated rules of conduct during the exercises, in order to prevent disorder and conflict. An exemplar of this mandate is kept in the Državni arhiv u Zadru (the State Archive of Zadar) in the archival series of the Lantana family. The document lists places of line-ups for particular isles. Besides its content, the mandate is also important because it shows that the Venetian authorities used Croatian vernacular and Glagolitic script, besides Italian, for official purposes, something that may be demonstrated also by many other documents of the period kept in different archival series of the State Archive of Zadar and other archives.

The article also provides details of the everyday life and mentality of the denizens of the Zadar isles in the period under research.

Keywords: territorial forces, the *sindici*, archival series of the Lantana family, Glagolitic cursive, Zadar, the Zadar isles, the Republic of Venice, the eighteenth century, military history